

МЕТОДОЛОГІЯ Й МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ

УДК 37.013.42

Харченко С. Я.

ЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «СОЦІАЛЬНІСТЬ» У ПОШУКАХ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

На зламі століть в умовах загострення економічних, політичних, соціальних проблем в Україні виникла необхідність в обґрунтуванні вітчизняної концепції соціальної педагогіки – науки, спрямованої на підготовку індивідів, соціальних груп, усього суспільства до вирішення численних життєвих проблем сучасної доби. Соціальна педагогіка як галузь педагогіки постає на авансцену соціального життя, оскільки вона відповідає життєвим потребам людини й необхідна суспільству для вирішення його важливих проблем як фундаментальний магістральний напрям у науково-педагогічному забезпеченні ефективної системи духовного виховання народу, а також соціальної допомоги всім, хто цього потребує.

Більш ніж двадцятирічний досвід становлення та розвитку соціальної педагогіки в Україні довів здатність цієї науки сприяти ефективному вирішенню та профілактиці виникнення широкого кола проблем соціальної взаємодії в освітній та соціальній сферах суспільства. Вибудовуючи свій зміст на антропологічній основі, соціальна педагогіка стає важливим регулятором відносин у системі «особистість–суспільство».

За період становлення соціальної педагогіки в Україні зроблено значні кроки в розробці базових методологічних питань соціальної педагогіки як науки та її формування як галузі практичної діяльності. Завдяки працям учених, які стояли біля витоків вітчизняної соціальної педагогіки та сприяли її становленню та розвитку (О. Безпалько, В. Бочарова, Н. Бурая, Н. Заверіко, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, Г. Лактіонова, Л. Міщик, В. Нікітін, А. Рижанова та ін.), соціальна педагогіка набула статус хоча й молодого, але повністю самостійної науки. Наслідком узагальнення результатів наукового пошуку й досвіду соціально-педагогічної практики стало збагачення низки категорій соціальної педагогіки як більш загальних і фундаментальних понять, які відображають суттєві властивості й взаємовідношення явищ соціальної дійсності та пізнання.

Загальновідомо, що соціальна педагогіка є наукою інтерактивною, яка доволі широко оперує у своєму категоріальному апараті термінами й поняттями інших наук, наповнюючи їх специфічним змістом. Це, з одного боку, полегшує вирішення категоріальних питань цієї науки, оскільки частина її базових понять уже добре розроблена в межах інших наук, з іншого – зумовлює необхідність усталення термінологічної бази соціальної педагогіки з урахуванням її особливої проблематики.

Сьогодні методологічні основи соціальної педагогіки як науки перебува-

ють у стані активної наукової розробки, що зумовлює необхідність подальшого теоретико-методологічного обґрунтування та систематизації її категоріального апарату, вимагає пошуку нових підходів до вивчення соціально-педагогічних проблем, поглибленого розуміння предмета соціальної педагогіки, сутності та структури соціальних та освітніх систем і процесів, які вона вивчає.

Неоднозначність тлумачення вченими базових основ науки починається вже з предмета соціальної педагогіки. Деякі дослідники, дотримуючись системного підходу, вважають предметом соціальної педагогіки соціально-педагогічну систему загалом або окремі її складники чи процеси, що в ній відбуваються. Так, Т. Дмитренко, ґрунтуючись на поглядах педагогів-учених (С. Архангельського, Ю. Бабанського, Н. Тализіної, В. Якуніна), предметом соціальної педагогіки визначає соціально-педагогічну систему як «особистість у процесі виховання, здобуття освіти, формування соціальної активності, з одного боку, і діяльність різних соціальних інституцій, з іншого» [5, с. 3]. Л. Мардахаєв вважає предметом соціальної педагогіки соціально-педагогічний процес, що детермінує принципи, форми, методи дослідження практичної діяльності та умови його реалізації [9, с. 34].

Л. Штефан називає соціально-педагогічний процес об'єктом цієї науки, підкреслюючи, що він, на відміну від педагогічного (що постає об'єктом педагогічної науки взагалі), здійснюється не тільки в школі, а переважно поза школою, у широкому соціальному оточенні дитини (сім'ї, мікрорайоні тощо) [17, с. 14]. Предметом соціальної педагогіки, зважаючи на структуру науки, дослідниця визначає закономірності, принципи та методи соціально-педагогічного процесу. Учена, вочевидь, розуміє такий процес як близький за змістом до соціального виховання – виховання особистості в соціумі, оскільки далі стверджує, що соціально-педагогічна наука досліджує сутність, закономірності та принципи виховання в різних соціальних інститутах [17, с. 46; 18, с. 16].

Російська дослідниця М. Галагузова розуміє це питання ширше, вважаючи, що «соціальна педагогіка – це розділ педагогіки, предметом дослідження якого є соціальна освіта, соціальне виховання й соціально-педагогічна діяльність» [3, с. 168 – 184].

Традиційно соціальну педагогіку розглядають як науку про педагогічні умови соціалізації в процесі соціального виховання з урахуванням усіх факторів середовища [15, с. 5]. Соціальне виховання як керовану частину соціалізації людини вважають предметом соціальної педагогіки й О. Безпалько та А. Мудрик. Останній узагалі визначає соціальну педагогіку як «галузь педагогіки, яка досліджує соціальне виховання в контексті соціалізації...» [11, с. 64]. Цю ж думку підтримує й А. Рижанова, зазначаючи: «Галуззю науково-практичної діяльності, яка вивчає розвиток соціального виховання, є соціальна педагогіка» [8, с. 3].

Отже, більшість учених погоджується, що соціальне виховання є провідним процесом, що вивчається, проектується та реалізується соціальною педагогікою, має вирішальне значення у формуванні в молодого покоління поведінки, що відповідає б і суспільним нормам, і потребам самої особистості. Таке виховання починається зі становлення соціально значущих якостей особистості, осмислення людиною себе як члена суспільства, своїх позицій у ньому; пов'язане з формуванням системи цінностей, визначенням ставлення людини до природи, Батьківщини, інших людей, сім'ї, себе самої; реалізується в різних формах соціально значущої поведінки людини в суспільстві.

Соціальне виховання розглядають у вітчизняній науці як сприяння особистості (своєрідний вплив, що іноді межує з допомогою) у сфері мікро-, мезо- та макросередовища. Так, Л. Коваль, І. Зверєва, С. Хлєбїк визначають соціальне виховання як систему соціально-педагогічних, культурних, сімейно-побутових та інших заходів, спрямованих на оволодіння та засвоєння дітьми й молоддю системи загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в них сталих ціннісних орієнтацій та адекватної соціально спрямованої поведінки [6, с. 25]. А. Рижанова теж розглядає соціальне виховання як систему заходів, спрямованих на становлення та реалізацію духовного потенціалу людини, групи, суспільства, на гуманізацію відносин у соціумі [7, с. 5].

Призначення соціального виховання полягає в тому, щоб сприяти процесу соціалізації, допомогти особистості оволодіти позитивним досвідом попередніх поколінь, зрозуміти своє покликання, визначити власне місце в суспільстві, досягти високого рівня соціальної адаптації та самореалізації в складних сучасних умовах соціальних перетворень: духовних, екологічних, енергетичних, інформативних, технологічних тощо. До того ж, людина в процесі соціалізації прагне до самопізнання, самоосмислення, самовдосконалення, що означає не пасивне пристосування індивіда до вимог суспільства, а розвиток суб'єктної позиції, прагнення до активного творчого самоствердження в суспільстві. Отже, соціальне виховання завжди межує із самовихованням та саморозвитком особистості.

Діяльність соціального педагога має підпорядковуватися стратегічній меті науки щодо сприяння соціальному вихованню молодого покоління, до реалізації якої можна йти різними шляхами: через розширення соціального досвіду дітей та молоді в процесі інформаційної, екскурсійної діяльності, проведення різноманітних соціально-педагогічних акцій, заходів, свят, організацію змістовного дозвілля, первинну профілактичну діяльність з попередження відхилень у поведінці дитини тощо.

Це підтверджено аналізом праць учених (О. Безпалько, Н. Бурая, Н. Заверіко, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, А. Рижанова та ін.), які стверджують, що основне призначення соціального педагога полягає в соціальному вихованні, збагаченні позитивного соціального досвіду людини. Деякі вчені взагалі під соціально-педагогічною діяльністю розуміють діяльність, спрямовану саме на вирішення завдань соціального виховання та соціально-педагогічного захисту. Соціальне виховання розуміють вони як турботу суспільства про свій прогрес в особі молодших поколінь, умови, створювані суспільством, державними і приватними структурами, для фізичного, психічного й соціального розвитку людини [16, с. 5].

Об'єкт соціально-педагогічної діяльності трактується двояко: у широкому значенні – як зв'язки, взаємодії, способи й засоби регулювання процесів соціалізації, соціального виховання, поведінки соціальних груп і особистостей в суспільстві; у вузькому – як ситуації ризику, проблеми порушення соціалізації тих, хто потребує допомоги [Там само, с. 5 – 6]. Щодо останнього, то вчені розглядають соціальну педагогіку як базову інтегративну основу в системі служб соціальної допомоги населенню, яка дає змогу своєчасно діагностувати, виявляти й педагогічно доцільно впливати на відносини в соціумі, на розвиток різноманітних ініціатив, формування ціннісних орієнтацій особи-

стості, її ставлення до себе, свого фізичного й морального здоров'я, до навколишнього середовища [6, с. 4].

І хоча деякі дослідники (Ю. Василькова, Т. Василькова) акцентують увагу саме на цьому аспекті соціальної педагогіки й, розкриваючи поняття «соціальне виховання», характеризують його через «підтримку», «допомогу» [2, с. 16 – 17], вважаємо, що лейбмотив сучасного життя, соціальна допомога особистості полягає саме в соціально-психологічній і соціально-педагогічній підтримці особистості, яка розвивається, у порятунку духовності людини, етичного світу, вивільненні її з духовного рабства й забезпеченні повної внутрішньої свободи творчості, від чого залежить загальне соціальне благополуччя особистості.

Це значно розширює завдання й функції соціальної педагогіки, особливо в частині її впливу на саморозвиток, самовдосконалення, самозахист особистості, на підготовку кожної людини та її сім'ї до правильної педагогічно-доцільної самоорганізації життєдіяльності й життєтворчості.

На жаль, вивчення наявного стану соціально-педагогічної практики переконує, що сьогодні діяльність соціального педагога, особливо шкільного, в українському суспільстві переважно зосереджена на питаннях профілактики та соціальної терапії численних проблем соціального розвитку дітей та молоді, тоді як соціальному вихованню молодого покоління не приділено достатньої уваги. Робота сучасного фахівця здійснюється у пріоритетному, а іноді (за браком часу) і єдиному напрямі – соціальної допомоги, яка часто реалізується на практиці переважно як паперова робота із контингентом населення, що перебуває у складних життєвих обставинах.

Схожа ситуація, що почала складатися у вітчизняній практиці в останні роки, принижує статус соціальної педагогіки як науки й діяльності, створює спрощений погляд на соціального педагога як на соціального працівника для дітей та молоді та викликає протиріччя між декларованим у наукових працях учених предметом науки, широким об'єктом соціально-педагогічної діяльності та наявним станом реалізації соціально-педагогічних концепцій, ідей, розробок.

Зазначимо, що останнім часом й у вітчизняній науковій думці з вивченням соціального виховання як складника предмета соціальної педагогіки не все складається цілком сприятливо. Так, аналіз тем досліджень, затверджених за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка в Раді з координації наукових досліджень за період з початку 2006 р. до середини 2011 р. виявив, що лише незначна кількість з них містить термін «соціальне виховання», переважна більшість навіть опосередковано не присвячена висвітленню сутності цього процесу або окремих його аспектів. Серед проблем, які обирають дослідники для розробки в межах дисертаційних робіт, – широкий спектр питань, пов'язаних із висвітленням таких понять, як «соціальна адаптація», «соціально-педагогічна робота», «соціально-педагогічна профілактика», «соціально-педагогічна корекція», «соціально-педагогічний супровід», «соціально-педагогічна реабілітація», «інтегрування» та ін.

Трапляються серед координуваних в останні 5 років теми досліджень, присвячені різноманітним видам або засобам соціалізації різних категорій людей, а також ті, що стосуються окремих аспектів соціального виховання. При чому, дослідники зазвичай намагаються уникнути останнього терміна, замінюючи його більш усталеними в педагогічній науці словосполученнями: «формування компетентності», «соціальне становлення», «збагачення со-

ціального досвіду», «формування готовності», «формування соціальної активності» або «соціально активної позиції», «формування суспільно-нормативної поведінки» тощо, які вже самі собою вказують на критерії та результати майбутнього експериментального дослідження.

Серед тем, безпосередньо присвячених проблемам соціального виховання, дві затверджено в 2006 р. (одна з них зі спеціальності 13.00.08 – дошкільна педагогіка) і по одній – послідовно кожного року з 2007 до 2009 рр. Відповідно, зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка за чотири роки затверджено чотири такі теми дисертаційних робіт. У 2010 р. – першій половині 2011 рр. не затверджено жодної теми, що містить термін «соціальне виховання».

Безумовно, проведений аналіз не є вичерпним та не може розглядатися як свідчення того, що проблеми соціального виховання не досліджені у вітчизняній науці, хоча й стає свідченням тенденції «уникання» вченими прямого згадування категорії, що є з певних причин «незручною» для дослідження. Отже, недостатність інтересу дослідників до поняття, що вважається більшістю вчених-засновників науки не тільки базовою соціально-педагогічною категорією, а й основним складником предмета науки, не може бути пояснена недостатньою його актуальністю, швидше – дискусійністю, невизначеністю його сутності та результатів.

Це пояснює й прихильність дослідників до інших категорій («соціальна адаптація», «соціалізація», «соціальний досвід», «соціальна активність» тощо), що складають термінологічну основу соціальної педагогіки та є запозиченими з інших галузей знання, де їхня сутність досліджена досить ґрунтовно й потребує лише узагальнення та уточнення з урахуванням специфіки соціальної педагогіки як окремої галузі педагогічного знання. На відміну від цих категорій, «соціальне виховання» є, за свідченням учених (А. Рижанова), саме соціально-педагогічним поняттям, а тому щодо нього немає стійкого уявлення спеціалістів.

Щоб довести необхідність подальшої ґрунтовної розробки цієї соціально-педагогічної категорії, залишимо осторонь питання висвітлення сутності соціального виховання, яке, як показано вище, є сьогодні хоча й дискусійним, проте доволі добре висвітленим у науці, і зосередимося на розгляді результату цього процесу.

Авторами першого вітчизняного фахового навчального посібника – Л. Коваль, І. Зверєвою, С. Хлебик – результат соціального виховання чітко не висвітлено, їхню думку з цього питання можемо сформулювати на основі наведеного визначення сутності поняття «соціальне виховання» як «оволодіння та засвоєння дітьми й молоддю системою загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в них сталих ціннісних орієнтацій та адекватної соціально спрямованої поведінки» [6, с. 16].

Аналізуючи погляди О. Безпалько, результатом соціального виховання можна вважати накопичені особистістю елементи соціального досвіду, а також сформовані зразки поведінки людини в суспільстві, хоча безпосередньо на наслідки процесу соціального виховання немає прямих указівок у тексті. Визначаючи результат, зважаючи на наведену дослідницею мету, можемо додати ще й сформовані в людини соціально позитивні ціннісні орієнтації [1, с. 27].

Вивчаючи погляди російських авторів, результат соціального виховання можна розглянути як «формування соціально значущих якостей у дитини,

необхідних їй для успішної соціалізації» – сталих зміцнених ставлень людини до природи, суспільства, продуктів діяльності людини, до самої себе; системи мотивів, форм і способів поведінки, у яких ці ставлення реалізуються [4, с. 18 – 17]. Проте, на думку вітчизняних дослідників, у процесі соціального виховання формуються не лише соціально значущі, а й насамперед соціальні якості – соціальна активність, толерантність тощо, хоча соціально значущі риси людини (наприклад, працелюбство) можуть формуватися й в інших видах виховання (трудова виховання) [14, с. 63].

В. Нікітін розуміє соціальне виховання як процес, коли людина набуває здатність до «соціального орієнтування», «соціального функціонування», дістають розвитку такі риси, як милосердя й співчуття, «а головне – потреби і здатності до такої діяльності на практиці» [12, с. 31], тобто зразки соціальної поведінки.

Узагальнюючи, зазначимо, що в різних джерелах спостерігаються різні думки щодо результатів соціального виховання. Окрім зазначених вище соціальних знань, соціального досвіду, ціннісних орієнтацій, соціальних якостей, рис, здатностей, зразків соціальної поведінки, у соціально-педагогічній літературі визначають соціальну зрілість, соціальну активність, суб'єктивність (суб'єктивність), соціальне благополуччя, соціальні цінності тощо. У проаналізованих вище джерелах результат соціального виховання не визначається окремо, не узагальнюється, не систематизується, не узгоджується з результатами інших соціально-педагогічних процесів.

Таким чином, аналіз літератури демонструє неоднозначність поглядів учених на результати одного з базових соціально-педагогічних процесів, що, як підкреслено в багатьох наведених вище джерелах, має бути цілеспрямованим й орієнтованим на конкретний результат соціального розвитку. Останнє, узагалі-то, і дає змогу науковцям виокремити його як специфічний соціально-педагогічний процес, тісно пов'язаний із соціалізацією, адже, незважаючи на дискусійність сутності соціального виховання, єдине, у чому одностайні майже всі дослідники (О. Газман, Ю. Гордин, Б. Ломов, А. Мудрик та ін.), – це трактування виховання як складника, *педагогічно керованої* частини соціалізації.

Невизначеність результатів соціального виховання, на нашу думку, заважає окресленню його чітких меж у складі процесу соціалізації, обмежує можливості розробки й реалізації і змісту, процедур, методичного забезпечення соціального виховання, і критеріїв, показників, інструментарію його експериментального дослідження.

Пошук ученими виходу з такої катастрофічної для повноцінного розвитку науки ситуації пов'язаний із розробкою в останні роки в межах соціальної педагогіки міждисциплінарної категоріальної одиниці – «соціальність».

«Соціальність» – поняття, що нараховує більш ніж двохсотрічну історію існування (його сутність розкрито ще в словнику В. Даля, де визначено як громадськість, суспільність, громадянськість) та здобуло ґрунтовної розробки в межах філософії й соціології.

Поняття «соціальність» є доволі повно висвітленим у філософських науках радянської доби. Аналізуючи погляди В. Москаленка, викладені в його праці «Соціалізація особистості (філософський аспект)», можемо у формі тез акумулювати основні філософські положення щодо сутності та розвитку соціальності, що склалися в цей час:

– соціальність індивіда вимірюється його залученням до різних галузей життєдіяльності, які характеризуються певною структурою видів діяльності особистості;

– соціальний простір особистості не тільки охоплює структуру її діяльності, а й містить усю сукупність зв'язків індивіда з іншими людьми в суспільстві, яка здійснюється численними каналами й на різних рівнях;

– соціальність індивіда вимірюється через залучення його до різних видів діяльності й може характеризуватися двома вимірами: екстенсивністю (кількістю галузей діяльності, до яких залучений індивід) та інтенсивністю (ступенем володіння діяльністю в цих галузях);

– різні сектори соціального простору висувають різні вимоги до поведінки й діяльності особистості. Водночас у всіх цих галузях діяльності особистість діє як стійка цілісність, яка має особливу характеристику, певну єдність, у якій виражені всі багатоманітні сторони індивіда [10].

На початку ХХІ ст. відбулися процеси гуманізації відносин у суспільстві, пов'язані з розвитком свідомості та активності соціальних суб'єктів, посиленням їхньої взаємозалежності на локальному та глобальному рівнях, на тлі інтенсивної трансформації соціальних структур, що привело до тематизації соціальності, поновлення інтересу вчених до теоретичних та практичних аспектів її розвитку.

Сьогодні поняття соціальності розроблене в багатьох гуманітарних дисциплінах – в онтології, феноменології, антропології, гносеології, етиці, психології, соціології тощо. У деяких гуманітарних дисциплінах соціальність складає власне об'єкт дослідження, проте її розуміння зазвичай залишається на інтуїтивному рівні, що часто стає причиною понятійної плутанини.

Найбільш повно змісту досліджуваної категорії відповідає поняття «соціальне», яке визначають як сукупність тих або тих властивостей і особливостей суспільних відносин, інтегровану індивідами або спільнотами в процесі спільної діяльності (взаємодії) у конкретних умовах, яка виявляється в їх відносинах один до одного, до свого статусу в суспільстві, до явищ і процесів суспільного життя» [13, с. 20 – 29].

Учені підкреслюють, що «соціальне явище чи процес виникають тоді, коли поведінка навіть одного індивіда виявляється під впливом іншого або їхньої групи (спільності) незалежно від того, чи присутній фізично цей індивід або спільність. Саме в процесі взаємодії один з одним особи впливають один на одного, сприяють інтеграції один одним тих або тих властивостей суспільних відносин» [Там само, с. 27 – 28]. Отже, можемо стверджувати, що соціальні явища або процеси забезпечуються саме наявністю в людей соціальності. Соціальність же розуміється як «вхідна включеність людської суб'єктивності в соціальний світ», що визначається не тільки як входження індивіда в наявну соціальну систему, інтеріоризація соціальних ролей, а і як відповідний внесок частини індивідуальності в життєвий світ, що «як граничне підґрунтя досвіду є присутньо соціальним світом, спільним з іншими людьми» [19, с. 7]. Такий світ розглядається як результат поєднання соціальностей багатьох людей, відмінний від природного світу, самостійний культурний, осмислений, витлумачений, мовно опосередкований феномен.

Поняття «соціальність» характеризують учені (В. Нікітіна) як системну якість, покладену в основу функціонування й розвитку суспільства будь-якого типу, своєю чергою, ця якість відображає спільність життєдіяльності лю-

дей. Однак соціальність не є онтологічною характеристикою спільних дій індивідів. «Соціальність» – це теоретичне узагальнення тих «відблисків» спільного життя й діяльності людей, які втілені у взаємозумовленості або навіть односторонній зумовленості діяльності тих або тих осіб, соціальних груп матеріальними й духовними результатами діяльності інших людей, груп.

До останнього часу в межах соціальної педагогіки поняття «соціальність» не розглядали, хоча в сучасній педагогіці багато дослідників вивчає близькі нам проблеми в контексті розгляду таких соціально-педагогічних процесів, як соціалізація, соціальне виховання, соціальна адаптація. Назвемо лише тих, хто, на наш погляд, привніс фундаментальне наукове знання в досліджувану нами проблему: І. Бех, В. Бочарова, Т. Василькова, Ю. Василькова, М. Галагузова, Н. Заверико, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, Н. Лавриненко, Л. Міщик, А. Мудрик, М. Плоткін, С. Савченко.

Сьогодні завдяки зусиллям учених – соціальних педагогів (Л. Мардахаєв, В. Нікітін, А. Рижанова та ін.) категорія «соціальність» почала розроблятися в контексті розуміння її як вияву суспільної природи людини на індивідуальному рівні, проте соціально-педагогічний підхід до визначення сутності соціальності поки ще можна характеризувати як малорозроблений.

Учені погоджуються, що соціальність треба розглядати в межах соціальної педагогіки як результат соціального виховання. На думку А. Рижанової, соціальне виховання як культурний процес безпосередньо спрямоване на розвиток соціальності, духовності соціальних суб'єктів через усі соціокультурні сфери соціуму [8, с. 7]. У працях В. Нікітіна це поняття також обґрунтовано як результат процесу соціального виховання, що забезпечує здатність людини гармонійно взаємодіяти із соціальним світом [12]. А. Рижанова, поділяючи думку В. Нікітіна щодо соціальності як результату соціального виховання, уточнює, що вона є виявом індивідуального творчого ставлення не лише до «суспільного буття» як певної форми соціуму, але й до «соціального буття», тобто й до сімейного, етнічного, релігійного, регіонального, глобального буття тощо [14].

У межах нашого дослідження важливим є визначення складників соціальності як результату соціального виховання, що сприятиме поглибленню теоретичного обґрунтування сутності цього процесу та дозволить певним чином усталити методологію його експериментального дослідження.

У книзі Н. Якси «Соціально-педагогічний тезаурус» соціальність визначено як особистісну якість, що характеризує розвиток людини як суспільної істоти, виражається в рівні опанування знаннями, уміннями та іншими елементами накопиченого в суспільстві соціального досвіду, виявляється через здатність індивіда реалізувати свій духовно-культурний потенціал у процесі спільної з іншими людьми діяльності [20, с. 122].

Л. Мардахаєв також вважає соціальність особистісною якістю, яка «характеризує рівень розвитку людини як суспільної істоти» та виявляється через «рівень оволодіння знаннями, уміннями та іншими елементами накопиченого в суспільстві соціального досвіду» [9, с. 82].

На думку А. Рижанової, складниками соціальності є певні соціальні цінності (соціодуховність), соціальні якості, соціальна поведінка [14]. В. Нікітін також вважає, що соціальність має інтегрований характер та вміщує суб'єктивність, яка розуміється як здатність людини бути джерелом особистої активності, вияв індивідуального творчого ставлення до суспільного буття [12, с. 39].

У практичному аспекті соціальність як інтегрований результат соціального виховання визначається як критерії експериментальних досліджень (І. Курліщук, Ю. Лисенко, Т. Швець та ін.). На думку дослідників, соціальність містить такі складники: когнітивний – соціальні знання, досвід; емоційно-ціннісний – соціальні цінності, якості; практично-діяльнісний – поведінка в суспільстві.

Отже, проблема визначення складників соціальності сьогодні ще залишається дискусійною, у зв'язку з цим необхідним є більш ґрунтовне розкриття сутності поняття «соціальність» з позицій соціальної педагогіки, його глибокий, детальний аналіз загалом, а також визначення специфіки розвитку соціальності різних соціальних суб'єктів.

Література

- 1. Безпалько О. В.** Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. / О. В. Безпалько. – К. : Логос, 2003. – 134 с.
- 2. Василькова Ю. В.** Социальная педагогика / Ю. В. Василькова, Т. А. Василькова. – М. : Издат. центр «Академия», 1999. – 440 с.
- 3. Галагузова М. А.** Категориально-понятийные проблемы социальной педагогики / М. А. Галагузова // Понятийный аппарат педагогики и образования : сб. науч. тр. / отв. ред. М. А. Галагузова. – Екатеринбург : Изд-во «СВ-6», 1998. – Вип. 3. – С. 168 – 184.
- 4. Галагузова Ю. Н.** Социальная педагогика: практика глазами преподавателей и студентов : пособие для студ. / Ю. Н. Галагузова, Г. В. Сорвачева, Г. Н. Штинова. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 224 с.
- 5. Дмитренко Т. О.** Методологічні основи соціальної педагогіки / Т. О. Дмитренко, К. В. Ярьсько. – Х. : Крок, 2003. – 32 с.
- 6. Коваль Л. Г.** Соціальна педагогіка / Соціальна робота : навч. посіб. / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверева, С. Р. Хлєбїк. – К. : ІЗМН, 1997. – 390 с.
- 7. Малько А. О.** Соціальна педагогіка. Частина 1. Основи соціальної педагогіки : конспект лекцій / А. О. Малько. – Х. : ХДАК, 1998. – 56 с.
- 8. Малько А. О.** Теоретико-методологічні основи розвитку соціальної педагогіки / А. О. Малько. – Х. : ХДАК, 2004. – 285 с.
- 9. Мардахаев Л. В.** Социальная педагогика : учебник / Л. В. Мардахаев. – М. : Гардарики, 2003. – 269 с.
- 10. Москаленко В. В.** Социализация личности: (Философ. аспект) / В. В. Москаленко. – К. : Вища шк., 1986. – 199 с.
- 11. Мудрик А. В.** Социализация и воспитание / А. В. Мудрик. – М. : ВЛАДОС, 1996. – 96 с.
- 12. Никитин В. А.** Социальная педагогика / под ред. В. А. Никитина. – М. : Изд-во МГСУ «Союз», 1998. – 326 с.
- 13. Осипов Г. В.** Социология / Г. В. Осипов, Ю. П. Коваленко, Н. И. Щипанов, Р. Г. Яновский. – М. : Мысль, 1990. – 446 с.
- 14. Рижанова А. О.** Развитие социальной педагогики в социокультурном контексте : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / А. О. Рижанова. – Луганськ, 2005. – 442 с.
- 15. Харченко С. Я.** Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія та практика / С. Я. Харченко. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 320 с.
- 16. Шакурова М. В.** Методика и технология работы социального педа-

гога : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / М. В. Шакурова. – 2-е изд., стереотип. – М. : Изд. центр «Академия», 2004. – 272 с.

17. **Штефан Л. А.** Соціально-педагогічна теорія та практика в Україні (20-ті – 90-ті рр. ХХ ст.) / Л. А. Штефан. – Х. : «ТО Ексклюзив», 2002. – 263 с.

18. **Штефан Л. А.** Становлення та розвиток соціальної педагогіки як науки в Україні (20-ті – 90-ті рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.01 / Л. А. Штефан. – Х. : ХДПУ, 2003. – 43 с.

19. **Щербак С. І.** Інтерсуб'єктивність і соціальність : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.01 / С. І. Щербак. – К., 2004. – 189 с.

20. **Якса Н. В.** Соціально-педагогічний тезаурус : словник / Н. В. Якса. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 154 с.

* * *

Харченко С. Я. Значення категорії «соціальність» у пошуках методологічної основи розвитку сучасної соціально-педагогічної науки

У статті розглянуто методологічні проблеми соціальної педагогіки як сучасної дискусійної галузі знання, що вимагає пошуку нових підходів до визначення сутності та структури систем і процесів, які вона вивчає. Обґрунтовано необхідність та розкрито стан розробки міждисциплінарної категоріальної одиниці «соціальність» у всталенні наукових поглядів щодо розуміння результату соціального виховання.

Ключові слова: соціальна педагогіка, соціальність, соціальне виховання.

Харченко С. Я. Значение категории «социальность» в поисках методологической основы развития современной социально-педагогической науки

В статье рассматриваются методологические проблемы социальной педагогики как современной дискуссионной области знания, требующей поиска новых подходов к определению сущности и структуры изучаемых систем и процессов. Обосновывается необходимость и раскрывается состояние разработки междисциплинарной категориальной единицы «социальность» для углубления научных взглядов на результат социального воспитания.

Ключевые слова: социальная педагогика, социальность, социальное воспитание.

Kharchenko S. Ya. The definition of the category «sociality» in terms of inquiry of the methodological foundations of modern social pedagogy.

The methodological issues of social pedagogy as one of the newest and conflicted branches of science are examined in the article. The necessity of finding new approaches to the outlining the essence and structure of the systems and processes inside the mentioned branch of science is highlighted. The interdisciplinary categorical unit 'sociality' and the level of its investigation in the field of social pedagogy are discussed. The relation of the categorical unit «sociality» and the results of social education are substantiated.

Key words: social pedagogy, sociality, social education.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2012 р.

Прийнято до друку 31.08.2012 р.